T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN EL YAZMASI ESER CİLTLERİNİN İNCELENMESİ

Ebru ALPARSLAN [1]

ÖZET

Bu çalışmada, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde (Kütahya) bulunan yazma eserlere ait deri ciltlerin incelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, söz konusu kütüphanede bulunan; Türk Cilt Sanatının ve Sanatçılarının üstün sanat gücünü ve teknik seviyesini yansıtan ve çok önemli bir kültür-sanat hazinesi niteliğinde olan yazma eser ciltleri üzerinde çalışılmıştır. Çalışma kapsamında toplam 9 adet el yazması esere ait deri cilt örneği; ait oldukları dönem, yapım teknikleri, süsleme teknikleri, yapımında ve süslemede kullanılan gereçler, renk, motif ve kompozisyon özellikleri gibi karakteristik özellikleri açısından ayrıntılı bir şekilde incelenerek ve fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, yazma eser, deri cilt, cilt sanatı, Şemse.

1 Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ebrualparslan06(at)gmail.com.

T.C. MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM CONTAINED IN PUBLIC LIBRARY DISTRICT TAVŞANLI ZEYTINOĞLU INVESTIGATION OF LEATHER MANUSCRIPTS

ABSTRACT

In this study, T.C. Culture and Tourism Ministry Tavşanlı Zeytinoğlu County Public Library (Kütahya) aimed manuscripts found in the leather of the bookbindings examination and presentation. For this purpose, in said library; Turkish Art and Artists of leather art that reflects the superior strength and technical level and it has worked on manuscripts leather with a very important cultural and artistic treasures of nature. Manuscripts belonging to a total of 9 piece leather bookbinding samples under study; the period to which they belong, construction techniques, decoration techniques, materials used in construction and decoration, color, pattern and examining in detail the terms of characteristics such as composition characteristics and have been described and documented with photographs.

Keywords: Zeytinoğlu County Public Library, manuscript, leather bookbinding, bookbinding art, Şemse

1. GİRİŞ

1.1. Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi Hakkında Genel Bilgiler

Bu araştırmaya konu olan Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Kütahya İli Tavşanlı İlçesinde bulunmaktadır. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Tavşanlı'nın ileri gelen ve köklü ailelerinden olan Zeytinoğlu ailesi tarafından kurulan ve koleksiyonunda binlerce kıymetli ve nadir eser bulunduran önemli bir kütüphanedir.

Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi ile ilgili tarihi belgeler incelendiğinde; kütüphanenin ilk olarak 1890 yılında, Tavşanlı Ulu Camii bahçesi içerisinde tek kubbeli kargir bir yapı şeklinde inşa edildiği, ilerleyen dönemlerde bu yapının yetersiz kalması sebebiyle 1943 yılında kütüphaneye bir okuma salonu eklendiği bilgisine ulaşılmaktadır (Acar, 2007: 21,22). Kurulduğu ilk zamanlarda, söz konusu kütüphanenin kitapları büyük ölçüde İstanbul Sahaflar Çarşısından temin edilmiş, ayrıca çeşitli müzayedelerden satın alınan değerli ve nadir kitaplar da kütüphane koleksiyonuna dahil edilmiştir. Kütüphane koleksiyonunda bulunan eserler arasında çoğunlukla; Kur'an-ı Kerim, Osmanlı Tarihi ve İslam Tarihi Kitapları, sözlük, ansiklopedi, tefsir, fıkıh ve hadis kitapları yer almaktadır (Acar, 2007: 26,28).

Zeytinoğlu ailesi ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında 1969 yılında yapılan "mükellefiyetli hibe antlaşması" ile söz konusu kütüphane Milli Eğitim Bakanlığı'na hibe edilmiştir. İlerleyen dönemlerde daha çağdaş ve yeni bir kütüphane binası inşa edilmesi amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından bir arazi satın alınmış, "Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı" aracılığıyla 1994 yılında yeni bir kütüphane binası inşa edilmiş ve eserler buraya nakledilmiştir (Acar, 2007: 28,30).

Kütüphane koleksiyonunda Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde yazılmış olan 1266 adet yazma eser bulunmaktadır. Bu eserler çoğunlukla; İslam hukuku, tefsir ve hadis kitapları, tarih, dil ve edebiyat kitapları, akaid kitapları, fetva kitapları, tasavvuf kitapları, tıp kitapları, Kur'an-ı Kerim, çeşitli risaleler ve divanlar şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Geçmişten günümüze ulaşan binlerce kıymetli eseri bünyesinde bulunduran Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda; Arapça, Türkçe ve Farsça dillerinde basılmış olan 4391 adet ve Latin harfleriyle basılmış olan 19243 adet basma eser bulunmaktadır (Acar, 2007: 34).

1.1. Türk Süsleme Motifleri ve Türk Cilt Sanatı İle İlgili Terimler

Çalışmanın bu bölümünde; çalışma kapsamında bahsi geçen, Türk Süsleme Motifleri ve Türk Cilt Sanatı alanında bazı terimler kavramsal açıdan sıralanmış ve tanımları verilmiştir.

1.1.1. Türk Süsleme Motifleri İle İlgili Terimler

Bitkisel Motifler

Hatai: Orta Asya ve Türkistan kökenli olan ve Türk Süsleme Sanatının her alanında büyük ölçüde kullanılan temel motiflerden biridir. Hatai; kökenleri belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek, yaprak ve tomurcuklarla oluşturulmuş motif çeşididir (Akar ve Keskiner, 1978: 11; Özcan, 1990: 8).

Çiçek / Naturalist çiçek: Gül, sümbül, lale, karanfil ve nergis gibi çiçek çeşitlerinin stilize edilmiş veya natüralist üslupta çizilmesiyle oluşturulan ve Türk Süsleme Sanatları içerisinde yaygın olarak kullanılan motiflere verilen isimdir. Şukufe olarak da adlandırılırlar (Özcan, 1990: 9; Birol ve Derman, 1995: 113).

Yaprak: Stilize edilmiş ve naturalist yapraklar, hançer yapraklar ve geometrik şekilli yapraklar gibi çeşitli yaprak motiflerine genel olarak verilen isimdir (Akar ve Keskiner, 1978: 11; Birol ve Derman, 1995: 17).

Sembolik Motifler

Bulut: Doğadan stilize edilmiş bir motif çeşididir (Akar ve Keskiner, 1978: 13). Uzak Doğu kökenli olan bu motif, **"**Çin Bulutu" olarak da bilinmektedir (Özcan, 1990: 8). Çin Sanatı belgelerine göre bulut motifi; mitolojik varlıklardan olan ejderha ve simurg'un boğuşmaları sırasında burunlarından çıkan ateşi ve buharı simgelemektedir. Türk Süsleme Sanatında yaygın olarak kullanılmıştır (Birol ve Derman, 1995: 153).

Hayvansal Motifler

Rumi: Orta Asya kökenli olan ve özellikle Anadolu Selçuklu Döneminde yaygın olarak kullanılan bir motif çeşididir. Rumi motifi; genellikle hayvanların ve mitolojik varlıkların kanat, bacak ve beden kısımlarının bir bölümünün stilize edilmesiyle oluşturulmuştur (Özcan, 1990: 7; Akar ve Keskiner, 1978: 12). Rumi motifleri ile oluşturulan kompozisyonlar asırlardır Türk Süsleme Sanatlarında kullanılmaktadır (Keskiner, 2002: 3) .

Geçmeler

Zencirek (Zencerek): Zincir halkalarının devamı şeklinde oluşturulan motif çeşididir. Genellikle cilt kapağının kenarlarında bulunan bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek motifinin binlerce çeşidi bulunmaktadır (Akar ve Keskiner, 1978: 13; Özen,1988: 37).

Tamamlayıcı motifler

Nokta, Tığ: Türk Süsleme Sanatlarında özellikle de tezhip ve cilt sanatında yaygın olarak kullanılan yardımcı süsleme elemanlarıdır. Tığ süslemelerinde çoğunlukla çizgi, nokta ve küçük kıvrımlardan yararlanılmış ve altın yaldız ile süslemeler yapılmıştır (Akar ve Keskiner, 1978: 24; Özen, 1986:44,45).

1.1.2. Türk Cilt Sanatı İle İlgili Terimler

Şemse: Arapça'da "güneş" anlamına gelen "şems" kelimesinden türemiştir. Eski kitap ciltlerinin üzerine yapılan güneş biçimindeki süsleme motifi "Şemse" olarak adlandırılmaktadır. Şemse süslemeler; cildin üst kapağı üzerine yapılmalarının yanı sıra, iç kapaklara ve miklep kısmına da uygulanmaktadır (Özen, 1987: 5; Özen, 1988: 15).

Mülemma Şemse: Motiflerin zemin kısmının ve kabartma kısımlarının ezme altın yaldız ile boyandığı şemse tekniğidir (Özen, 1987: 6).

Alttan Ayırma Şemse: Motiflerin zemin kısmının ezme altın yaldız ile boyandığı, motiflerin ise kabartma olarak derinin kendi renginde bırakıldığı şemse süsleme tekniğine verilen isimdir (Özcan, 1990: 3).

Yek-Şah Şemse: Motiflerin, ezme altın yaldız ve fırça ile derinin üzerine boyanması ve daha sonra " Yek-Şah" adı verilen demir bir alet yardımıyla derinin çukurlaştırılması ve motiflerin belirginleştirilmesi şeklinde uygulanan şemse tekniğidir (Özen, 1985: 78; Özcan, 1990: 4).

Yazma Şemse: Motiflerin deri üzerine ezme altın yaldız ile boyanması suretiyle uygulanan şemse süsleme tekniğidir (Özen, 1985: 31,78; Özcan, 1990: 3).

Mülevven Şemse: Deri ciltlerin şemse kısmının zemin kısmından farklı renklerde olduğu ve motiflerin ezme altın yaldızla bezendiği süsleme tekniğidir (Özen, 1985: 66).

Zilbahar Şemse: Deri ciltler üzerine ezme altın yaldız ile dilimli yaprak motifleri ve geometrik motifler çizilmesi ve kesişen hatlar arasına nokta süslemeler yapılması şeklinde uygulanan şemse süsleme tekniğidir (Özen, 1987: 7).

Salbek: Şemsenin alt ve üst kısmında bulunan süslemeli uzantılara verilen isimdir (Özen, 1985: 60).

Miklep: Cildin sol kapağı üzerinde bulunan ve kitabın ön tarafını örterek koruyan bölüme verilen isimdir (Çığ, 1971: 9).

Dendan: Şemselerin etrafındaki her bir eğri kesime "dendan", "fırfır" veya "diş" adı verilmektedir. Farsça "diş" anlamına gelmektedir (Özen, 1985: 15; Özcan, 1990: 3).

Cetvel Çekmek: Cilt kapağı üzerine ezme altın yaldız kullanılarak düz çizgilerle süsleme yapılması şeklinde uygulanan teknik "cetvel çekmek" şeklinde adlandırılmaktadır (Özcan, 1990: 5).

Köşebent: Cilt kapağının dört köşesinde bulunan iki yanı düz, şemseye yakın kısımları ise dendanlı ve dilimli olan üçgen bölüm "köşebent" şeklinde isimlendirilir (Çığ, 1971: 9; Özcan, 1990: 5).

Bordür: Kenarsuyu, pervaz veya çerçeve olarak da adlandırılan, cilt kapaklarının dış kenarlarını, köşebentleri ve şemseyi çevreleyen süsleme unsuruna "bordür" denilmektedir (Özen, 1985: 38; Özcan, 1990: 5).

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde (Kütahya) yürütülmüştür. Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, koleksiyonunda bulunan; tarihi, kültürel ve sanatsal değer taşıyan binlerce yazma ve basma eser ile tarihimize, kültürümüze ve sanatımıza ışık tutan ve bu eserleri muhafaza eden çok önemli bir kurum niteliğindedir.

Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, kütüphanede bulunan el yazması eserlere ait deri cilt örnekleri; yazma eserlerin ait oldukları dönemler, yapım ve süsleme teknikleri, yapım ve süslemede kullanılan gereçler, kullanılan renkler, motif ve kompozisyon özellikleri gibi karakteristik özellikleri açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Yazma eserlerin ait oldukları dönemler, eser künyeleri ve eserlerin içeriğine ilişkin bilgiler; Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı arşiv envanterlerinden elde edilen verilere göre düzenlenmiş ve açıklanmıştır.

Fotoğraf 1'de "Ferahü'l-Ruh" isimli, İslam Ahlakı konusunu içeren el yazması esere ait deri cilt görülmektedir. 18. yüzyıla tarihlendirilen eserin cildi kızıl kahve renkli meşin deriden yapılmıştır. Deri cilt üzerinde **"Mülemma Şemse"** tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde; oval şemse ve buna bağlı salbekler içerisinde, aynı zamanda cildin miklep kısmında bulunan miklep şemsesi içerisinde; yaldız ile renklendirilmiş rumi motifleri (hayvansal motif) ve nokta motifleri (tamamlayıcı motif) uygulanmıştır. Oval şemse, salbek ve miklep

şemsesinin dendanlı kenarlarında, yaldız ile uygulanmış olan nokta ve tığ (tamamlayıcı motifler) süslemeleri görülmektedir. Cilt kapağını çevreleyen bordürler içerisinde, yaldız ile renklendirilmiş olan zencirek motifleri (geçme) uygulanmış, cildin köşebent ve sırt kısımlarında ise; nokta motifi ile süslemeler yapılmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "43 Ze 254" dür.

Fotoğraf 1. "Ferahü'l-Ruh" isimli yazma esere ait deri cilt

Fotoğraf 2'de Fıkıh konusunda yazılmış olan ve 17. yüzyıla tarihlendirilen, "el-Tiberül-Mesbuk fi şerh-i Tuhfetül-Mülük" isimli yazma esere ait deri cilt görülmektedir. Kırmızı renkli meşin deriden yapılmış olan cilt kapağı üzerinde **"Alttan Ayırma Şemse"** tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse içerisinde ve cildin miklep kısmında miklep şemsesi içerisinde; hatai, yaprak, çiçek motifleri (bitkisel motifler) ve bulut motifleri (sembolik motif) ile motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, oval şemse ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarına yaldız kullanılarak tığ süslemeleri (tamamlayıcı motif) yapılmış, cilt kapağının kenarları üç sıra cetvel çekilerek çevrelenmiştir. Eserin arşiv numarası "43 Ze 111" dir.

Fotoğraf 2. "el-Tiberül-Mesbuk fi şerh-i Tuhfetül-Mülük" isimli yazma esere ait deri cilt

Fotoğraf 3'te, 17. yüzyıla tarihlendirilen ve Fıkıh konusunda yazılmış olan "Şerh-i Vikayetür-Rivaya fi Mesailül-Hidaye" isimli el yazması esere ait deri cilt yer almaktadır. Kırmızı renkli meşin deriden yapılmış olan cilt incelendiğinde; **"Alttan Ayırma Şemse"** tekniğinin uygulandığı görülmektedir. Cilt kapağının merkezinde, oval şemse ve miklep şemsesi içerisinde çiçek, yaprak ve kıvrımlı dallardan oluşan bitkisel motifler, oval şemseye bağlı olan salbek şemsesi içerisinde ise hatai motifleri uygulandığı dikkati çekmektedir. Oval şemse, salbek ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarına yaldız ile nokta ve tığ süsleme uygulanmıştır. Cilt kapağının kenarlarını çevreleyen bordür içerisinde ise yaldız ile renklendirilmiş zencirek motifleri bulunmaktadır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "43 Ze 196" dır.

Fotoğraf 3."Şerh-i Vikayetür-Rivaya fi Mesailül-Hidaye" isimli yazma esere ait deri cilt

Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde incelenen bir diğer cilt örneği, 18. yüzyıla tarihlendirilen "Mültekaül-Ebhur" isimli el yazması esere ait cilt kapağıdır. Fotoğraf 4'te yer alan cilt kapağı üzerinde **"Yazma Şemse"** adı verilen şemse süsleme tekniği uygulanmıştır. Söz konusu eserin, Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "43 Ze 206"dır. Kızıl kahve renkli meşin deriden yapılan cilt kapağının merkezinde, yaldız ile renklendirilmiş olan naturalist çiçek, yaprak ve ince dallardan oluşturulmuş bitkisel motif kompozisyonu bulunmaktadır. Cilt kapağı incelendiğinde; cildin şemseye yakın olan kısmına çift sıra cetvel çekildiği, çiçek ve yaprak gibi motifler uygulanarak köşebent süslemesi yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra cilt kapağını çevreleyen bordür içerisinde; yaldız ile renklendirilmiş zencirek motifleri uygulanmış, bordürün dış tarafına çift sıra cetvel çekilerek süslemeler tamamlanmıştır.

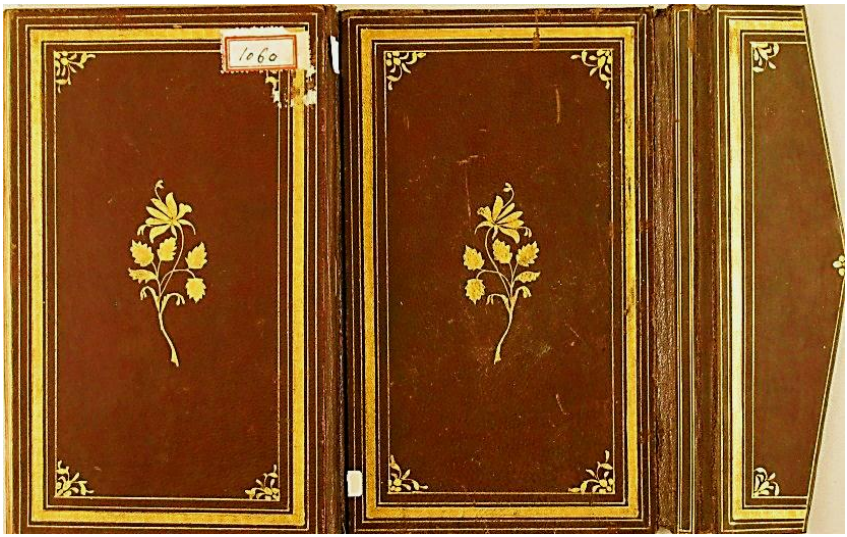

Fotoğraf 4. "Mültekaül-Ebhur" isimli esere ait deri cilt

Fotoğraf 5'te, 19. yüzyıla tarihlendirilen "Vasiyetname şerhi" isimli eser görülmektedir. Kahverengi meşin deriden yapılmış olan cilt üzerinde "**Mülemma Şemse"** tekniği uygulanmış ve süslemeler yaldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağının merkezinde oval şemse, şemseye salbekler ve köşebentler içerisinde; hatai, çiçek, hançeri yaprak, yaprak ve kıvrımlı dal (bitkisel motifler) ve aynı zamanda bulut (sembolik motif) motifleri kullanılarak kompozisyon oluşturulmuştur. Cilt kapağının miklep kısmında miklep şemsesi ve köşebentlerde de aynı üslupta süslemeler yapıldığı görülmektedir. Cildin bordür kısmı içerisinde ise zencirek motifleri kullanılarak süslemeler yapılmış, motifler yaldız ile renklendirilmiştir. Arşiv numarası "43 Ze 206" dir.

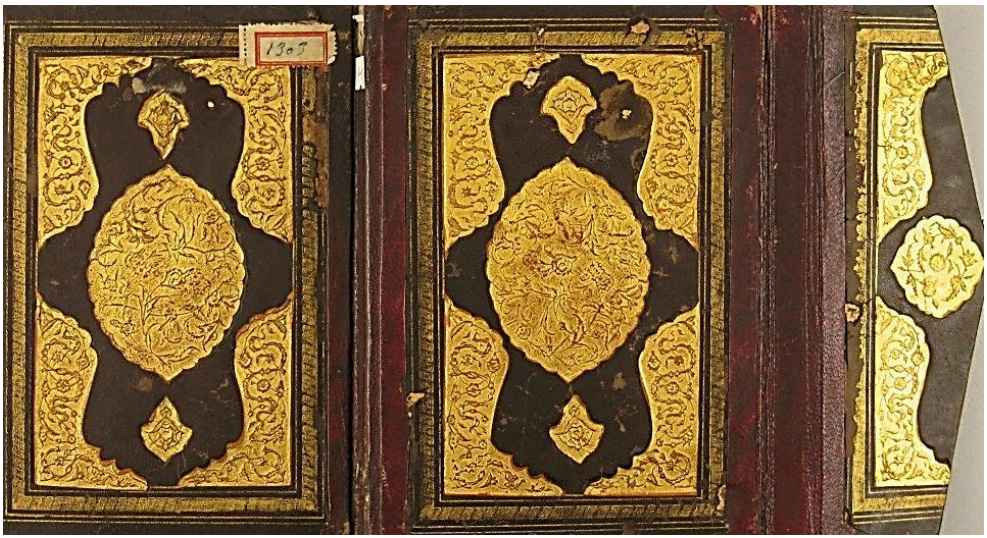

Fotoğraf 5. "Vasiyetname şerhi" isimli esere ait deri cilt

Araştırma kapsamında incelenen ve fotoğraf 6'da yer alan bir diğer örnek 18. yüzyıla tarihlendirilen, "Behçetül-fetava" isimli Fıkıh kitabına ait deri cilt kapağıdır. Cildin yapımında **"Yek-Şah Şemse"** ve **"Mülevven Şemse"** teknikleri uygulanmıştır. Deri cildin merkezinde bulunan oval şemse, salbek şemsesi ve miklep şemsesi içerisinde rumi motifi (hayvansal motif) kullanılarak motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Motifler yaldız ile renklendirilirken, zemin kısmının kırmızı renk ile renklendirildiği görülmektedir. Oval şemse, salbek şemsesi ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarında nokta ve tığ motifleri (tamamlayıcı motifler) uygulanarak süslemeler yapılmış ve yaldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağı kalın bir bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisine zencirek motifleri uygulanmış ve yaldız ile renklendirilmiştir. İslam dini konusunda yazılmış olan eserin arşiv numarası "43 Ze 143" dür.

Fotoğraf 6. "Behçetül-fetava" isimli esere ait deri cilt

Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde bulunan kıymetli ve nadir eserler arasında Kur'an-ı Kerim ciltleri de yer almaktadır. Fotoğraf 7'de görülen Kur'an-ı Kerim cildi 19. yüzyılın başlarına (1803-1804) tarihlendirilmektedir. Eserin, Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "43 Ze 4" dür. Cildin yapımında **"Alttan Ayırma Şemse"** tekniği uygulanmıştır. Kırmızı renkli meşin deriden yapılmış olan cilt kapağının merkezinde oval şemse ve şemseye bağlı salbekler içerisinde; hatai, çiçek, yaprak ve kıvrımlı dal ve bulut motiflerinin kullanılmasıyla motif kompozisyon oluşturulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, cilt kapağının köşebent kısımlarında da aynı üslupta süslemeler yapılmıştır. Deri cilt incelendiğinde; şemse, salbek ve köşebentlerin dendanlı kısımlarında yaldız kullanılarak nokta ve tığ (tamamlayıcı motifler) süslemeleri yapıldığı dikkati çekmektedir. Cilt kapağı üzerinde kalın bir bordür içerisinde zencirek motiflerinin uygulandığı, yaldız ile renklendirildiği ancak bu süslemelerin yer yer aşındığı görülmektedir.

Fotoğraf 7. 19. yüzyıla ait Kur'an-ı Kerim Cildi

Araştırma kapsamında incelenen diğer bir Kur'an-ı Kerim cildi, 19. yüzyıla tarihlendirilen ve fotoğraf 8'de görülen cilt örneğidir. Kırmızı renkli meşin deriden yapılmış olan deri cilt kapağında **"Zilbahar Şemse"** tekniği uygulanmış ve süslemeler yaldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağı incelendiğinde; cilt kapağını çevreleyen ve içerisinde zencirek motifleri bulunan iki sıra bordür uygulandığı, bordürlerin yaldız kullanılarak renklendirildiği ve cilt kapağının kenarlarına cetvel çekildiği görülmektedir. Cilt kapağının sırt kısmında ise nokta motiflerinin uygulanmasıyla oluşturulan ve yaldızla renklendirilen sade bir motif kompozisyonu bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim cildinin arşiv numarası "43 Ze 1" şeklinde belirtilmektedir.

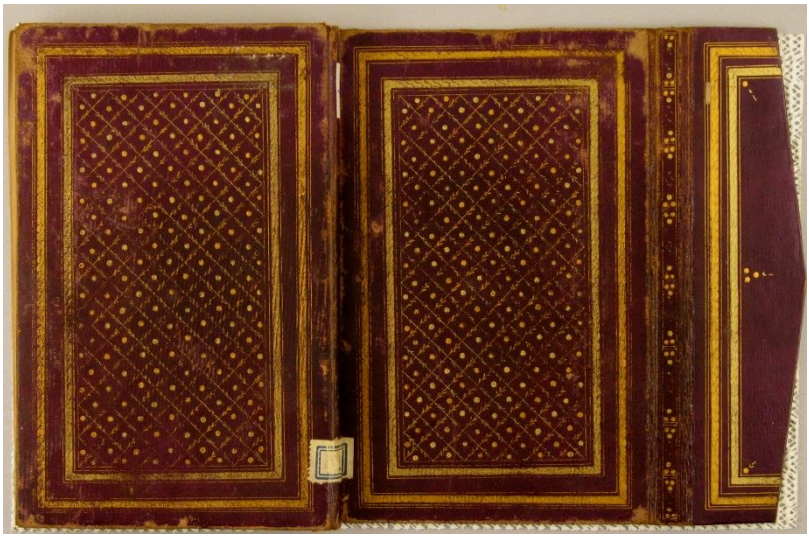

Fotoğraf 8. 19. yüzyıla ait Kur'an-ı Kerim Cildi

Fotoğraf 9'da görülen ve 19. yüzyıla tarihlendirilen Kur'an-ı Kerim Cildi, "43 Ze 3" arşiv numarası ile kayıtlıdır. Kahverengi renkli meşin deriden yapılmış deri cilt üzerinde **"Yek-Şah Şemse"** ve **"Mülevven Şemse"** teknikleri uygulanmıştır. Deri cilt incelendiğinde oldukça zengin bir teknik ve süsleme üslubunun uygulanmış olduğu görülmektedir. Cilt kapağının merkezinde bulunan oval şemse, şemseye bağlı salbekler ve miklep şemsesi içerisinde ve aynı zamanda köşebentler içerisinde; rumi motifi (hayvansal motif) ve nokta motifi (tamamlayıcı motif) kullanılarak motif kompozisyonları oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Motif kompozisyonları yaldız ile renklendirilirken, şemselerin zemin kısımları kırmızı renk ile renklendirilmiştir. Köşebent, oval şemse, salbek ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarına yaldız ile nokta ve tığ süslemeleri (tamamlayıcı motifler) yapılmıştır. Cilt kapağının üç farklı kalınlıkta bordür ile çevrelendiği görülmektedir. Kalın bordür içerisinde rumi motifleri ve nokta motifleri kullanılarak motif kompozisyonu oluşturulmuş ve motifler yaldız ile renklendirilmiştir. Şemselerin zemin kısmının kırmızı renk ile renklendirildiği dikkati çekmektedir. Ayrıca cilt kapağını çevreleyen ince iki bordür içerisinde ise; zencirek motifleri uygulanmış ve yaldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağının sırt kısmında bulunan bordür içerisinde de cilt kapağında uygulandığı gibi, rumi motifleri ve nokta motiflerinin kullanılmasıyla oluşturulan ve yaldız ile renklendirilmiş olan motif kompozisyonu görülmektedir.

Fotoğraf 9. 19. yüzyıla ait Kur'an-ı Kerim Cildi

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde bulunan ve çalışma kapsamında incelenen yazma eserlerin 17. ve 19. yüzyıllar arasındaki dönemlere ait oldukları tespit edilmiştir. Söz konusu eserler tarihsel olarak incelendiğinde; eserlerin Osmanlı Devleti Dönemi'nden günümüze ulaşmış oldukları ve ait oldukları dönemin üstün teknik gücünü ve sanat seviyesini yansıtan ve temsil eden, değerli kültür ve sanat hazineleri konumunda oldukları ortaya çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen deri ciltler üzerinde, Yazma Kitap Sanatları içerisindeki ifade ile; **"Mülemma Şemse"**, **"Alttan Ayırma Şemse"**, **"Yazma Şemse"**, **"Yek-Şah Şemse", "Mülevven Şemse"** ve **"Zilbahar Şemse"** şeklinde adlandırılan şemse süsleme tekniklerinin uygulanmış olduğu belirlenmiştir. Deri ciltlerin yapımında meşin derisi kullanılmakla beraber, ezme altın yaldız, yaldız ve çeşitli renklerde boyaların süsleme materyali olarak kullanıldığı görülmektedir. Deri ciltler motif ve kompozisyon özellikleri açısından incelendiğinde ise; bitkisel motifler (hatai, naturalist çiçek, çiçek, yaprak, hançeri yaprak, kıvrımlı dal), sembolik motifler (bulut), tamamlayıcı motifler (nokta ve tığ), hayvansal motifler (rumi) ve geçme motiflerinin (zencirek) uygulanmasıyla motif kompozisyonları

oluşturulduğu belirlenmiştir. Ayrıca deri cilt kapaklarında; şemse, köşebent ve bordür süslemelerinin gerek bir arada gerekse farklı üsluplarda uygulanmasıyla oluşturulmuş yüzey süslemeleri dikkati çekmektedir.

Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde bulunan yazma eser ciltlerinin incelendiği bu çalışma, asırlar öncesine uzanan geçmişi ile milli kültürümüzü, sanatımızı ve tarihimizi temsil eden eserlerin tanıtılması ve belgelenmesi açısından önemli görülmektedir. Yurt içinde ve yurt dışında bulunan müzelerde, kamu kurum ve kuruluşlarına ait arşivlerde ve özel koleksiyonlarda bulunan, korunan ve sergilenen milli değerlerimizin incelenerek belgelenmesinin, tanıtılmasının ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak nitelikli çalışmaların yapılmasının, kültürümüzün ve sanatımızın devamlılığı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

Acar M. Şinasi. Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi. İstanbul: Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2007.

Akar, Azade ve Keskiner, Cahide. Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 1978.

Birol, İnci. A. ve Derman, Çiçek. Türk Tezyini Sanatlarında Motifler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı/26, 1995.

Çığ, Kemal. Türk Kitap Kapları, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları,1971.

Keskiner, Cahide. Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler "Hatai". Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2459, 2002.

Özcan, Yılmaz. Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi, Ankara: Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri/31, 1990).

Özen, Mine Esiner. Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1985.

Özen, Mine Esiner. "Klasik Cilt Sanatımızın Bazı Özellikleri". Antika Dergisi. 25 (Nisan 1987): 4-11.

Özen, Mine Esiner. "Tezhibde Tığ". Antika Dergisi. 10. (Ocak 1986): 44-51.

Özen, Mine Esiner. Türk Cilt Sanatı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın no: 57, 1988.